

O ČEM MLUVÍME V NEGATIVNÍCH EXISTENČNÍCH VÝROČÍCH?

Prokop SOUSEDÍK¹

WHAT IS SPOKEN IN NEGATIVE EXISTENTIAL STATEMENTS ABOUT?

The author attempts to give an analysis of negative existential statements, in which the subject is a proper name. In contrast to many contemporary philosophers he thinks that this analysis is possible also in the case that we understand a proper name in the same way as Mill or Kripke. The purpose of this paper is not only to provide an analysis of existential statements, but also to support Mill's and Kripke's theory of proper names. It was just the failure to analyse negative existential statements that caused many theoreticians to incline towards the descriptive theory of proper names.

Existential negative statements do not have, in the author's opinion, a subject-predicate structure. So, paradoxically, we do not speak about Homer in the statement *Homer did not exist*. This statement expresses that the name *Homer* does not have any bearer; and so we can say that the name is in some sense spurious. For this reason non-existential sentences that contain the name *Homer* do not have a truth-value, because their presupposition *Homer did not exist* is true.

Cílem tohoto příspěvku je předložit analýzu negativních existenčních výroků. Po gramatické stránce se jedná o věty, jejichž predikátem je sloveso *neexistovat* popřípadě sloveso *nebýt* a subjektem je buď singulární nebo obecný termín. Zdá se, že chceme-li úspěšně analyzovat takovéto věty, musíme se zabývat i problematikou singulárních a obecných termínů. Jelikož je tato tematika příliš obsáhlá, omezíme se v další diskusi pouze na ty výroky, jejichž subjektem je singulární termín (tedy výroky jako např. *Homér neexistoval*). Problematika singulárních termínů, jak záhy uvidíme, souvisí s problematikou negativních existenčních výroků tak úzce, že nelze řešit jeden problém, aniž bychom se nedotkli problému druhého. Z tohoto důvodu je předložený článek nejenom pokusem analyzovat negativní existenční výroky, ale zároveň i pokusem zaujmout stanovisko v diskusi o problematice singulárních termínů.

Nejprve si připomeňme, že singulární termín je jazykový výraz, který označuje neboli denotuje právě jedno individuum. Podle názoru J. S. Milla lze

singulární termíny rozdělit do dvou podstatně odlišných kategorií.² Do jedné kategorie zařadil vlastní jména (*Sókratés, Homér atd.*), do druhé deskripce (*nejvyšší hora světa, hlavní město České republiky atd.*). Zatímco vlastní jména označují (denotují) předmět přímo, deskripce předmět nejenom označují, ale současně spoluoznačují (konotují) nějakou jeho vlastnost. Kritériem, které umožňuje rozlišit singulární termíny na vlastní jména a deskripce, je tedy podle Milla jejich konotativnost respektive nekonotativnost. Na první pohled se zdá, že Millovo rozlišení dobře vystihuje naše intuitivní chápání singulárních termínů.

Ke změně názorů na problematiku singulárního termínu dochází až vlivem dvou argumentů, podle kterých se zdá, že Millovo rozlišení je neopodstatněné. Autorem prvního je G. Frege. Fregeův argument nás staví před problém, jak vysvětlit informativnost výroku formy $a=b$ (*Večernice je Jitřenka*)³. Autorem druhého z nich je britský filosof B. Russell, jehož argument se týká právě analýzy negativních existenčních výroků.⁴

Na základě těchto dvou argumentů převládlo přesvědčení, že se vlastní jméno od deskripce podstatně neliší. Převážná část analytických filosofů se přiklonila k přesvědčení, že vlastní jméno je ve své podstatě zvláštní druh deskripce - začíná se hovořit o *deskripční teorii vlastních jmen*.⁵ Zásadní obrat v diskusi přinesly myšlenky amerického logika S. A. Kripkeho, který se po dlouhé době znovu - alespoň v podstatě - přiklonil k Millovým pozicím. Ukázal totiž celou řadu nepřijatelných důsledků, které podle jeho mínění vyplývají z deskripční teorie vlastních jmen. S jistou nadsázkou lze situaci, která tím vznikla, charakterizovat jako pat. Jestliže se totiž přikloníme k Millovu pojetí, musíme se uspokojivě vyrovnat s problematikou Fregeových⁶ a Russellových argumentů. Jestliže se naopak pod tíhou těchto argumentů přikloníme k deskripční teorii, musíme se vyrovnat s Kripkeho argumenty. Budu v tomto příspěvku zastávat tezi, že negativní existenční výroky lze analyzovat, aniž bychom se museli přiklonit k deskripční teorii vlastních jmen, tj. i za předpokladu, že se přikloníme k Millovu respektive Kripkeho pojetí.

Výklad jsem rozdělil do šesti částí. V §1 vysvětluji podstatu problému negativních existenčních výroků. V §2 osvětluji podstatu Russellova řešení, které je založeno na novém přístupu k problematice vlastních jmen. V §3 jsem se pokusil systematicky seřadit Kripkeho argumenty proti Russellovu, tedy deskripčnímu pojetí vlastních jmen. V §4 předkládám Kripkeho pojetí vlastních jmen. V §5 ukazují, že způsob verifikace singulárních existenčních výroků obsahujících vlastní jméno je podstatně odlišný od způsobu verifikace existenčních výroků obsahujících deskripce. V §6 předkládám analýzu

existenčních singulárních výroků, které obsahují vlastní jméno. Konečně v §7 poukazují na dva možné přístupy k jazyku, které jsou podstatné při řešení naší problematiky.

§1 Expozice problému

Budeme-li jako Mill nebo - o více než století později - Kripke chápat vlastní jména jako termíny, které svůj předmět označují přímo a jsou tedy obrazně řečeno jakési nálepky (*labels*) svých nositelů, pak se mimo jiné musíme zabývat problémem, jak analyzovat negativní existenční výroky. Jedná se např. o výroky jako *Homér neexistoval*, *Sókratés neexistoval* ap. Tyto výroky mají subjekt - predikátovou strukturu. Jejich subjektem je singulární termín (v uvedeném příkladě vlastní jméno), predikátem termín *existence*, respektive *neexistence*. Z gramatického hlediska se tedy jedná o jednoduché singulární výroky. Abychom snáze pochopili, v čem spočívá problematika analýzy takovýchto vět, rozeberme si nejprve singulární výrok *Homér neviděl*. Subjektem této věty je Homér (mluvíme o Homérovi) a Homérovi přisuzujeme negativní vlastnost *být slepcem*. Podívejme se nyní, jak dopadne analýza věty *Homér neexistoval*, která má gramaticky totožnou strukturu. Subjektem této věty je stejně jako ve větě - *Homér neviděl* - Homér. Zdá se tedy, že podobně jako v této větě, budeme mluvit o Homérovi, a budeme mu cosi přisuzovat. Predikát *existence* respektive *neexistence* se však chová, jak hned uvidíme, mnohem záhadněji než predikáty ostatní. Z Millovy a Kripkovy sémantické teorie vlastního jména totiž vyplývá, že s vlastním jménem, pokud jej považujeme za nálepku, musíme nutně spojovat jednotlivý předmět, na který je tato nálepka "přípevněna". Budeme-li tedy analyzovat výrok *Homér neexistoval* stejným způsobem jako výrok *Homér neviděl*, pak se ukáže naše analýza jako sporná. Na jedné straně totiž na základě sémantiky vlastního jména předpokládáme existenci jeho nositele (Homéra), na straně druhé tuto existenci jedním dechem popíráme.

§2 Russellovo řešení

Podívejme se nyní, jak naznačený problém řeší B. Russell. Podle jeho mínění obsahuje výše uvedená analýza výroku *Homér neexistoval* dva závažné nedostatky. První spočívá v tom, že jsme mu na základě jeho gramatické shody s výrokem *Homér neviděl* připsali stejnou strukturu logickou. Chyba tedy spočívá v záměně gramatické struktury za logickou. Druhý nedostatek spatřuje Russell v chybném pojetí singulárních termínů, tedy i vlastních jmen. Připomeňme nyní v krátkosti, a tedy i do jisté míry zjednodušeně, jeho

vlastní pojetí singulárních termínů.

Russell se vrací k Millem zavedenému rozlišení singulárních termínů na vlastní jména a deskripce.⁷ Na rozdíl od Milla však provádí další rozlišení i v oblasti zdánlivě homogenní, totiž v samotné oblasti vlastních jmen. Rozlišuje v jejím rámci jednak **logická vlastní jména**, a jednak jména, která sice za vlastní jména podle běžné gramatiky považujeme, ale o kterých na základě hlubší analýzy zjišťujeme, že v logickém smyslu vlastními jmény nejsou. V této souvislosti hovoří Russell o **běžných vlastních jménech**.

Nejprve se v krátkosti podíváme na první skupinu jmen, tedy na jména logická. Takováto jména označují podle Russella jednotlivou věc (individuum). O jméno v logickém smyslu se však jedná jen tehdy, jsme-li s pojmenovanou věcí bezprostředně seznámeni (*acquainted*). Příkladem jednoho z kritérií seznámenosti s věcí je její přítomnost v zorném poli našich smyslů. To jinými slovy znamená, že si nemusím pojmenované individuum zpřítomňovat pomocí nějakého jednoznačného popisu, tedy pomocí deskripce. Vyřknou-li např. výrok: *Toto je člověk*, a stojí-li ona osoba skutečně přede mnou, pak výraz *toto* je podle Russella logické vlastní jméno. Zpřítomňuje-li se však věc něčím jiným než sama sebou, pak se nejedná o logické vlastní jméno. Např. ve větě *Sókratés je moudrý* nelze považovat výraz *Sókratés* za logické vlastní jméno, neboť nám není osoba tohoto antického učence bezprostředně dána. Vybaví se nám až na základě deskripce (např. nejslavnější Platónův učitel), kterou se Sókratem spojujeme.⁸ Do této kategorie (běžných vlastních jmen) náleží jména jako *Sókratés*, *Homér* atd. Připomeňme si důvody, které našeho autora vedly k vytvoření této zdánlivě nadbytečné sémantické kategorie. Je zřejmé, že např. termín *Sókratés* nepovažujeme za pouhý zvuk či soubor skvrn na papíře, protože při přečtení nebo zaslechnutí tohoto termínu se nám vybaví celá řada vymezení, pomocí nichž můžeme proslulého myslitele identifikovat. Zatímco v případě logických vlastních jmen byl předmět dán sám sebou - svojí fyzickou přítomností, je v případě jmen běžných tato danost nepřímá - předmět je zpřítomněn prostřednictvím právě zmíněných vymezení. Na základě těchto úvah lze termínu *Sókratés* rozumět jako zkratce za soubor vymezení, jimiž lze Sókrata identifikovat. Vidíme tedy, že běžné vlastní jméno je - poeticky řečeno - pouhá "přestrojená deskripce". Ve vlastním jménu je stejně tak jako v deskripci "zakódován" způsob identifikace jeho nositele.

Předpokládejme nyní společně s Russellem, že je běžné vlastní jméno skutečně pouhou zkratkou za deskripci a vraťme se znovu k problematické větě *Homér neexistoval*. Russell se domnívá, že klíčem k řešení je úvaha o pravdivostních podmínkách této věty. Tato věta bude nepravdivá, jestliže ve

zkoumaném universu nalezneme právě jedno individuum, které má vlastnosti spojované s výrazem *Homér*, a pravdivá, jestliže právě jedno takové individuum nenalezneme. Formálně lze přepsat větu *Homér neexistoval* takto:

$$\sim \exists x (Hx \ \& \ \forall y (Hy \rightarrow x = y))^9$$

(Symbol *H* vyjadřuje identifikační vlastnosti individua - jednoznačnou deskripci Homéra). Jestliže tedy Homér existoval, pak bude věta odpovídající výše uvedenému formálnímu zápisu nepravdivá, což znamená, že nenajdeme právě jedno individuum, které by vyhovovalo deskripci, kterou s termínem *Homér* spojujeme.

Problém negativních existenčních výroků je tímto pro Russella vyřešen. Z jeho rozboru vyplývá zásadní poučení - při logické analýze jazyka se nevyplácí příliš důvěřovat našim jazykovým intuicím. Ty nás totiž zklamaly hned dvakrát. Nejprve jsme se nesprávně domnívali, že existuje podstatný rozdíl mezi běžnými vlastními jmény (v gramatickém smyslu) a deskripcemi a dále jsme opět nesprávně ztotožnili gramatickou strukturu jednoduché věty se strukturou logickou. Chceme-li do hloubky pochopit podstatu jazyka, musíme se zbavit našich povrchních jazykových předsudků.

§3 Kripkeho námitky

Russellova deskripční teorie vlastních jmen je střízlivá a dobře propracovaná. Příklání se k ní - často s určitými výhradami - značný počet současných logiků a filosofů jazyka. Novou vlnu diskusí vyvolala práce amerického myslitele Saula Kripkeho *Naming and Necessity*¹⁰ zveřejněná v r. 1972. Autor v ní kromě jiného kritizuje tehdy převládající deskripční pojetí vlastních jmen. Ukazuje na celou řadu nepřijatelných důsledků, které vyplývají z Russellova (popřípadě Fregova, Wittgensteinova či Searlova) pojetí vlastního jména. Jeho kritiku lze přibližně shrnout do tří bodů:

(1) Některé výroky, v nichž se vyskytuje běžné vlastní jméno a které vyjadřují nahodilé skutečnosti, jsou na základě Russellova pojetí těchto jmen analytické. To si však odporuje.

(2) Běžná vlastní jména označují svůj předmět i v případě, že deskripce s nimi spojená neumožňuje onen předmět identifikovat.

(3) Běžná vlastní jména označují svůj předmět i tehdy, když mluvčí či dokonce celá jazyková komunita není vůbec s to spojit tato jména s nějakou identifikující deskripcí.

Podívejme se nyní na jednotlivé body Kripkeho kritiky podrobněji:

(1) Pokud společně s Russellem budeme tvrdit, že vlastní jméno má

význam, že je tedy “synonymní s nějakou deskripcí”, pak se některé výroky, v nichž se vyskytuje vlastní jméno, stanou pravdivé nebo nepravdivé analyticky. Jestliže budu chápat vlastní jméno *Sókratés* jako zkratku za deskripci *nejvýznamnější Platónův učitel*, pak je výrok *Sókratés je nejslavnější Platónův učitel* analyticky pravdivý stejně jako např. výrok *Každý starý mládenec je neženatý*. To se však zdá těžko přijatelné. Zatímco je docela dobře myslitelné, že první z nich je nepravdivý, je nepravdivost druhého nemyslitelná a popření tohoto výroku by vedlo ke sporu.

Kripkeho neuspokojuje ani liberálnější řešení, které předkládá Wittgenstein¹¹ a které technicky propracoval Searle.¹² Tito autoři se jménem *Sókratés* nespojují pouze jednu, nýbrž celou řadu deskripcí, z nichž žádná, pokud stojí samostatně, neplatí o Sókratovi nutně. S nutností se o Sókratovi vypovídá pouze disjunkce těchto vymezení nebo jinými slovy jejich svazek (*cluster*). *Sókratés* pak není nutně nejvýznamnější Platónův učitel, ale je nutně něco z toho, co se nachází ve svazku deskripcí, které spojujeme s vlastním jménem *Sókratés*. Avšak i tento poněkud liberálnější druh nutnosti Kripke odmítá. Podle jeho názoru je totiž myslitelné, že všechny poznatky, které o Sókratovi máme k dispozici, jsou nepravdivé. Avšak i v tomto vysoce nepravděpodobném případě označuje výraz *Sókratés* Sókrata. Touto úvahou se však již dostáváme k druhému bodu Kripkeho kritiky.

(2) Jméno může svůj předmět denotovat i v případě, že všechny informace, které se týkají denotátu, jsou nepravdivé. Jako příklad užívá Kripke biblickou postavu Jonáše.¹³ Mnozí biblisté jsou přesvědčeni, že prorok Jonáš sice existoval, že však vše to, co se o něm v Písmu vypráví má legendární ráz: Historického Jonáše ani nespokla velryba, ani nekázal v Ninive atd. Je-li tomu tak, pak jméno *Jonáš*, sice někoho denotuje, avšak veškeré v deskripčních obsažené informace (které by mohly sloužit k identifikaci) jsou nepravdivé.

Tato námitka se týkala situace, v níž mluvčí i přesto, že jeho informace o denotátu jsou nepravdivé, vlastním jménem denotuje individuum. Deskripční teorie by vedla k nepřijatelnému závěru, že je věta *Jonáš existoval* nepravdivá, protože neexistuje právě jedno individuum, které by vyhovovalo v Bibli obsaženým informacím. Tento závěr je však v rozporu s tím, co si biblisté ve skutečnosti myslí.

(3) Další námitka je tato: Mluvčí může úspěšně používat vlastního jména, ačkoliv nemá k dispozici žádnou deskripci. Mluvčí je tedy v situaci, v níž používá určitého vlastního jména, ačkoliv si je plně vědom, že nedokáže příslušné individuum identifikovat. Příklad, na kterém Kripke dokazuje hodnověrnost svého stanoviska, se týká postavy jednoho z nejvýznamnějších

teoretických fyziků současnosti – Richarda Feynmana¹⁴. Je sice jisté, že existuje řada matematicko fyzikálně vzdělaných lidí, kteří dokáží Feynmana pomocí nějaké deskripce identifikovat, ale jméno *Feynman* používají i mnozí jiní, pro které je Feynman pouze "nějaký fyzik" a nic víc. Ačkoliv výraz *fyzik* nikoho neidentifikuje, je zřejmé, že člověk z ulice, když užívá výrazu *Feynman*, má na mysli právě jednu konkrétní osobu a to i v případě, že ji nedokáže identifikovat. Z předpokladů deskripční teorie však plyne intuitivně nepřijatelný závěr, podle něhož by vlastního jména *Feynman* nemohli smysluplně (denotativně) používat lidé, kteří nositele tohoto jména znají pouze zběžně.

Těmito námitkami Kripke dokázal, že i deskripční teorie má řadu závažných obtíží. Zdá se tedy, že diskuse o vlastních jménech skončila, jak už jsme naznačili v úvodu, patem. Jestliže totiž chceme smysluplně analyzovat negativní existenční výroky, pak se musíme přiklonit k deskripční teorii vlastních jmen. Ta je však nejenom intuitivně obtížnější přijatelná, ale vyplývají z ní, jak ukázal Kripke, i nepřijatelné závěry.

V dalších úvahách se přikloníme k názoru, že je podstatný rozdíl mezi deskripcemi a vlastními jmény. Naší povinností bude proto nejprve ukázat, že Russellova analýza negativních existenčních výroků není adekvátní. Dále se pokusíme předložit takovou analýzu negativních existenčních výroků, která by umožňovala bez problémů zastávat Millovo respektive Kripkeho pojetí vlastních jmen. Teprve po těchto dvou krocích můžeme s čistým svědomím zůstat věrni Millem zavedenému rozlišování v oblasti singulárních termínů (deskripce, vlastní jména). Abychom s vyjmenovanými úkoly s úspěchem vypořádali, bude velice užitečné nejprve připomenout Kripkeho pojetí vlastních jmen.

§4 Kripkeho teorie vlastních jmen

Podle Kripkeho (podobně smýšlel však v podstatě J. S. Mill) existují dva druhy singulárních termínů - jednak pevné znaky (*rigid designator*) a jednak volné znaky (*nonrigid designator*). Připomeňme nyní, v čem spočívá podle našeho autora pevnost či volnost určitého znaku:

*Něco nazveme pevným znakem [rigid designator], jestliže to v každém možném světě označuje tentýž předmět, a něco nazveme volným nebo akcidentálním znakem [nonrigid designator], jestliže to tentýž předmět označovat nemusí. Samozřejmě není třeba, aby tyto předměty existovaly ve všech možných světech.*¹⁵

Existují tedy pevné znaky, které podle Kripkeho označují svůj předmět

v každém možném světě čili v každé myslitelné situaci, v níž tento předmět existuje a existují volné znaky, které něco označují v závislosti na možném světě či situaci, v níž je použijeme. Jak nyní, na základě předloženého úryvku, Kripke charakterizuje vlastní jména? Máme před sebou dvě možnosti: Buď budeme považovat vlastní jména za výrazy, které mohou v každém možném světě označovat něco jiného, a tím je zařadíme mezi volné znaky, a nebo je zařadíme do skupiny znaků pevných a budeme tím považovat vlastní jména za znaky, které v každé možné situaci či světě označují tentýž předmět. Sám Kripke, jak je patrné z následujícího citátu, dává jednoznačně přednost druhé možnosti.

... ačkoliv by v roce 1970 mohl být někdo úplně jiný prezidentem USA, nikdo jiný by nemohl být Nixonem. Tímto způsobem označuje znak svůj předmět pevně [rigid], když ho označuje, ať už existuje kdekoliv.¹⁶

Z citátu je patrné, že podle Kripkeho je podstatný rozdíl mezi deskripce-mi a vlastními jmény. Jak ukazuje citovaný příklad, deskripce označují svůj předmět volně, protože prezidentem USA v roce 1970 byl sice ve skutečnosti zvolen Nixon, ale rozhodně je myslitelný svět či situace, v níž by prezidentem USA byl zvolen někdo jiný. Naopak vlastní jména, jako například *Nixon*, jsou svázána se svým předmětem pevně, protože není myslitelný svět, v němž by Nixon nebyl Nixonem. Jinými slovy není možný svět, v němž by neplatilo $a=a$.

Kripke se tedy domnívá, že vlastní jméno je pevným znakem a označuje svůj předmět přímo - nezprostředkovaně. Jak ale vysvětlit vztah reference, který může nastávat mezi dvěma čistě fyzikálními objekty? Na jedné straně je zde pojmenovaný předmět, na straně druhé pak jméno, se kterým nespojujeme žádný smysl,¹⁷ jehož pomocí bychom mohli referenci vysvětlit. Vztah mezi vlastním jménem a denotátem musí tudíž podobně jako u deskripce něco zprostředkovat. Kripkeho předchůdci se domnívali, že tímto zprostředkujícím členem je význam či smysl. Jestliže však s vlastním jménem spojili právě smysl či význam, vedlo je to k závěru, že se vlastní jména a deskripce podstatně neliší.

Kripkeho teorie vlastních jmen bývá nazývána kauzální nebo historická. Podstatná odlišnost této teorie od teorie deskripční spočívá podle Kripkeho v tom, že:

.... není podstatné to, jakým způsobem mluvčí dokáže identifikovat dané individuum, ale podstatná je existence skutečného řetězce komunikací.¹⁸

Podle Kripkeho tedy zastánci deskripční teorie nesprávně zdůrazňovali způsob, jehož pomocí jsme s to identifikovat individuum, a domnívali se, že právě tento způsob je jakýmsi zvláštním způsobem zakódován ve vlastních jménech. Kripke neodmítá skutečnost, že si s vlastním jménem můžeme spojovat celou řadu deskripcí, ale tyto deskripce podle něj ke jménu, jak jsme již viděli, podstatně nepatří. Ke jménu podle Kripkeho však podstatně patří komunikační řetězec, tj. jeho předávání z mluvčího na mluvčího. S každým jménem je tedy nutně spojena historie jeho užívání. Naopak nahodile se jménem spojujeme deskripce, které se v průběhu používání vlastního jména mohou zásadně lišit. Principiálně tedy nelze nalézt takové deskripce, o kterých bychom věděli, že jejich pomocí budeme identifikovat vždy jeden a tentýž předmět. Kripke nastiňuje způsob, jímž používáme vlastní jména takto:

Na začátku [komunikačního nebo kauzálního řetězce] se koná "křest". Při křtu můžeme předmět pojmenovat prostřednictvím poukázání nebo lze referenci stanovit prostřednictvím deskripce. Jestliže se pak jméno předává z článku na článek, pak musí příjemce jména mít v úmyslu jej používat se stejnou referencí, se kterou jej používal ten, od něhož jméno slyšel. Jestliže tedy slyším jméno "Napoleon" a řeknu-li si, že by to bylo hezké jméno pro moje morče, pak tuto podmínku nesplňuji.¹⁹

Mezi vlastním jménem a označeným předmětem (denotátem) existuje tedy podle Kripkeho vztah reference. Tento vztah je ustanoven při křtu pomocí deskripce nebo jiným poukázáním k dotyčnému předmětu. Deskripce sice může sloužit jako prostředek k ustanovení vztahu mezi vlastním jménem a denotátem, ale k tomuto vztahu podstatně nepatří. (Jedna a táž deskripce se totiž nemusí vázat k individuu po celou dobu jeho života.)

Po křtu se jméno šíří v rozličných komunikačních řetězcích vždy od mluvčího k mluvčímu. Každý účastník tohoto řetězce se snaží používat jména tak, aby byla zachována původní reference (aby jím označoval stejný předmět jako jeho předchůdce). Tato podmínka je splněna i v případě, když dotyčný neumí předmět identifikovat. Mohu totiž např. používat jméno *Feynman*, ačkoliv pouze neurčitě tuším, že to je nějaký fyzik, k referenci stačí pouze moje vůle či úmysl označit vyřčeným výrazem stejnou osobu jako jím označují ti, od nichž jsem jej slyšel.

Ve své podstatě se Kripkeho teorie vlastních jmen shoduje s teorií Millou. Připomeňme, že i Mill v rámci singulárních termínů rozlišuje dvě

podstatně odlišné skupiny - vlastní jména a deskripce. Rozlišovacím kritériem je pro něj konotativnost či nekonotativnost termínu (deskripce mají konotaci, vlastní jména ji nemají). Podobné názory na problematiku vlastních jmen má i Kripke. Z jeho pojetí, stejně jako z Millova, je patrné, že singulární termíny rozčleňuje do dvou podstatně odlišných skupin. Od Milla se liší volbou rozlišovacího kritéria. Není jím konotativnost či nekonotativnost termínu, ale vlastnost označovat či neoznačovat svého nositele ve všech možných světech.

§5 Verifikace singulárních existenčních výroků

Po té, co jsme připomněli Kripkeho pojetí vlastních jmen, se nyní zamysleme nad problémem verifikace singulárních existenčních výroků. Pravdivostní hodnotu těchto výroků budeme nepochybně zjišťovat jinak, budeme-li zastánci Russellovy deskripční teorie vlastních jmen a opět jinak, přikloníme-li se k názorům Kripkeho. Výsledkem našich úvah by měly být dva vzájemně si konkurující verifikační postupy. Domnívám se, že analýza toho, jak výrok verifikujeme, je předstupněm k správnému pochopení negativních existenčních výroků.

Dříve, než se budeme věnovat otázce negativních existenčních výroků, připomenu obecnější problematiku - verifikaci běžných singulárních (ne-existenčních) výroků. Zkoumejme jednoduchou větu - *Sókratés byl kameník*. Chceme-li tuto větu verifikovat podle Russella, pak budeme nejprve hledat právě jedno individuum s vlastnostmi, které odpovídají deskripci vyjádřené termínem *Sókratés* a dále se budeme ptát, zda je toto individuum kameník. Předložená analýza má zajímavé důsledky. První z nich je, že na jejím základě se někteří autoři rozhodli upustit při výstavbě jazyka predikátové logiky od zavádění individuových konstant (individuová konstanta je zkratkou za deskripci a deskripce je vyjádřitelná pomocí predikátových konstant).²⁰ Druhým důsledkem je skutečnost, že věty uvažované formy musí mít za všech okolností pravdivostní hodnotu. Zastavme se nyní trochu podrobněji u druhého důsledku. Představme si situaci, ve které zkoušený žák řekne u tabule větu: *Přemysl Otakar III. byl českým panovníkem*. Tato věta je na základě deskripčního pojetí vlastního jména nepravdivá, protože termín *Přemysl Otakar III.* se "rozplyne" do souboru identifikujících vymezení (do deskripce) a my nenalezneme právě jedno individuum, kterému by všechna tato vymezení odpovídala.

Situace se poněkud změní, budeme-li zastánci Kripkova nebo Millova pojetí vlastních jmen. Na první pohled se způsob verifikace věty *Sókratés byl kameník* od Russellova příliš neliší: Nejprve musíme nalézt Sókrata a pak zjistit, zda byl či nebyl kameníkem. Důsledky této analýzy však jsou, ve

srovnání s předchozí analýzou, podstatně odlišné. Prvním z nich je, že při výstavbě jazyka predikátové logiky je smysluplné zavádět individuové konstanty. Druhým pak, že věty uvažované formy nemají vždy pravdivostní hodnotu. Podívejme se opět podrobněji na druhý důsledek a vraťme se proto k našemu příkladu se zkoušeným žákem, který u tabule říká větu *Přemysl Otakar III. byl českým panovníkem*. Tuto větu verifikujeme poněkud jiným způsobem, než v předcházejícím případě: Nejprve je třeba najít Přemysla Otakara III., ať má jakékoliv vlastnosti (může to být předčasně zesnulý syn Přemysla Otakara II. nebo kdokoliv jiný). Musíme se však smířit s tím, že ve vlastním jméně není zakódováno nic, co by nám pomohlo jeho nositele nalézt.²¹ Nositele vlastního jména (denotát) tedy hledáme jinak, než navrhuje Russell. (Tím, jak jej nalézt, se budu zabývat podrobně později.) Vyjděme z předpokladu, že jsme jej našli. Pravdivost zkoumané věty pak závisí na tom, zda Přemysl Otakar III. má nebo nemá vlastnost *být českým panovníkem*. Tato analýza, ač snad intuitivně přijatelnější než Russellova, má jeden podstatný háček. Je smysluplná pouze v případě, že jsme nositele vlastního jména našli. Jak však bude situace vypadat v případě, že jej (ne naší vinou) nenačteme? Jakou pravdivostní hodnotu naše věta pak má? Na tyto otázky existuje jednoznačná odpověď: Jelikož neexistuje předmět, o kterém mluvíme, nemá smysl vůbec mluvit o pravdivosti či nepravdivosti uvedené věty - ve zkoumané větě se totiž o ničem nemluví. Jinými slovy: předpokladem možnosti posoudit pravdivostní hodnotu věty *Přemysl Otakar III. byl českým panovníkem* je, že Přemysl Otakar III. existuje. Pokud Přemysl Otakar III. neexistuje, má naše věta neustále dobrý smysl - rozumíme jí,²² nemá však pravdivostní hodnotu, tedy není výrokem.²³ Tato analýza je podle mého názoru ve shodě s našimi jazykovými intuicemi. Jestliže totiž v hodině češtiny při jazykovém rozboru napíše učitel na tabuli větu *Eva je doma*, pak by jistě každého zarazila otázka, zda je pravdivá či nikoli. Teoretickým důvodem rozpaků nad takovou otázkou je skutečnost, že termín *Eva* nebyl použit v rámci nějakého komunikačního řetězce, tudíž učitel jím velice pravděpodobně nikoho konkrétního nemyslel. K podobnému jevu dochází i v našem příkladě: student díky své nepozornosti "vystoupil" z komunikačního řetězce a tak, ačkoliv používá termín *Přemysl Otakar III.* jako vlastní jméno (s úmyslem někoho označit), jeho věty jsou o ničem - nemají pravdivostní hodnotu.

Tyto úvahy jsou již těsně spjaty s problematikou, která nás nyní zajímá - zjišťování pravdivostní hodnoty singulárních existenčních výroků.²⁴ Postup verifikace, který předkládám, je závislý na Kripkeho pojetí vlastních jmen. Jak jsem naznačil již výše, má věta *Přemysl Otakar III. byl českým panovníkem* nějakou pravdivostní hodnotu pouze za předpokladu, že je věta

Přemysl Otakar III. existoval pravdivá. Jak však zjistím, zda je či není tato posledně jmenovaná věta pravdivá? Odpověď lze podle mého názoru vyčíst z Kripkeho kauzální teorie vlastního jména, z které vyplývá, že každé vlastní jméno má určitou historii a šíří se od mluvčího k posluchači v jakémisi kauzálním řetězci. Jméno tak můžeme považovat za jakýsi "jazykový předmět", který se v okamžiku křtu stává součástí jazyka a který obíhá v jazykovém prostředí z mluvčího na posluchače, jako např. ve finančním prostředí peníze (z kupujícího na prodávajícího) nebo mezi sběrateli umělecké předměty.

Abychom problematiku hlouběji pochopili, musíme podrobněji zkoumat paralelu mezi kauzálním řetězcem užívání vlastního jména a řetězcem prodeje a nákupů uměleckých děl. Mezi sběrateli kolují pravá i falešná umělecká díla. Falešná díla lze odhalit - zjednodušeně řečeno - dvojím způsobem: znaleckým posudkem (empiricky) nebo vyšetřováním (detektivně). Znalecký posudek se provádí tak, že odborník hledá na uměleckém předmětu soubor určitých empiricky zjistitelných znaků, který je typický pro umělecké dílo určitého autora. Druhá uvedená možnost spočívá ve vyšetřování či detektivním pátrání. Vyšetřovatel postupuje většinou tak, že vyhledává jednotlivé majitele, až v jakémisi řetězci prodeju a nákupů dospěje k prvnímu majiteli, který si umělecký předmět koupil v dílně padělatelově nebo v dílně mistrově.

Podobně lze chápat i problematiku vlastních jmen. Stejně jako v prostředí sběratelů uměleckých předmětů nacházíme díla pravá a falešná, tak lze s jistou dávkou nadsázky říct, že v prostředí jazykovém nacházíme dva druhy vlastních jmen - pravá a falešná. Do první skupiny patří jména, která mají nositele, do druhé skupiny pak jména jako *Heraklés, Homér, Pegas* atd., tedy jména, která nic nedenotují. Jestliže chceme zjistit, zda je jméno pravé nebo falešné, pak se na základě uvedené analogie před námi otvírají dvě možnosti. První z nich, kterou bychom přirovnali k znaleckému posudku, zvolili zastánci deskripčního pojetí vlastního jména. Ve vlastním jménu musí být "zakódována" informace, která slouží k identifikaci označeného individua. Pokud existuje právě jedno individuum, které vyhovuje zakódovaným požadavkům, pak se jedná podle naší terminologie o jméno pravé, pokud neexistuje, pak o jméno falešné. Uvedená metoda vychází z deskripční teorie vlastních jmen, tedy z předpokladu, že ve vlastním jménu je zakódována identifikační informace. Na celou řadu nepřijatelných důsledků, které z tohoto pojetí vyplývají, poukázal, jak jsem již výše naznačil, S. A. Kripke. Domnívám se proto, že jediný přijatelný způsob, jak zjistit, zda je vlastní jméno pravé nebo falešné, je onen druhý - detektivní způsob. Nebudeme však pátrat po prodávajících a kupujících, ale vyhledáme účastníky komunikace,

kteří zkoumané jméno v jazykovém prostředí šíří. Postupujeme analogicky jako v případě uměleckého díla. Články řetězce, který sledujeme, však nejsou jednotliví majitelé, ale jednotliví šířitelé vlastního jména. Podobně jako jsme se u uměleckého díla dostali na konec řetězce nákupů a prodejů, tak se při sledování “historie vlastního jména” dostáváme tentokrát na konec komunikačního řetězce. Na konci tohoto řetězce však nestojí umělecká dílna (ať už padělatelova nebo skutečného mistra), ale okamžik, kdy byl sledovaný termín do jazyka zaveden. Pokud náš termín splňuje určité podmínky,²⁵ pak onomu zavedení budeme říkat *křest* a termínu vlastní jméno pravé. Pokud tyto podmínky splněny nejsou, pak můžeme hovořit o svévolném zavedení jazykového termínu a zavedený termín budeme nazývat falešné vlastní jméno. Falešná vlastní jména se v jazyce vyskytují většinou nedopatřením, které spočívá v tom, že důsledně nesplníme všechny podmínky křtu (není jednoznačně stanovena reference). Když lidé poprvé vyřkli jméno *Homér* nebyla, pokud Homér neexistuje, důsledně stanovena reference.

Po tomto rozboru, v jehož rámci jsme třídu vlastních jmen rozdělili do dvou skupin - na jména pravá a falešná, můžeme přejít k problému negativních existenčních vět. Jak zjistíme pravdivostní hodnotu věty *Sókratés existoval?* Výše jsem uvedl, jak se vlastní jména (ať pravá či falešná) po svém zavedení do jazyka šíří v komunikačních řetězcích. Existenci nositele vlastního jména zjistíme tak, že budeme postupovat v komunikačním řetězci až k jeho počátku, tedy k okamžiku, kdy bylo toto jméno zavedeno do jazyka. Jestliže při zavádění tohoto jména byly splněny všechny podmínky křtu, pak se jedná o jméno pravé, jestliže nikoliv, pak o jméno falešné. Pravdivost věty *Sókratés existoval* závisí na splnění či nesplnění podmínek křtu v okamžiku zavádění termínu *Sókratés* do jazykového prostředí. Výrok *Přemysl Otakar III. existoval* je zřejmě nepravdivý, protože jméno *Přemysl Otakar III.* bylo zavedeno do jazyka nedopatřením, to znamená při jeho zavádění nebyly splněny podmínky křtu.

Na závěr tohoto paragrafu se zamysleme nad tím, v čem se metoda, která vyplývá z deskripčního pojetí vlastního jména, liší od námi předložené verifikační metody.

Jestliže verifikujeme singulární existenční výroky prvním způsobem (vycházejícím z deskripčního pojetí vlastního jména), je zřejmé, že ve výroku musí být “zakódována” **jednoznačná** verifikační metoda, kterou chápe každý, kdo výroku dobře rozumí. Jinými slovy: Každý, kdo dobře rozumí výroku *Sókratés existoval*, by měl ověřovat jeho pravdivostní hodnotu stejným způsobem. Právě proto, že existuje tato jednoznačná metoda, vyskytují se tendence ztotožnit verifikační metodu se smyslem, který musí být rovněž

něčím jednoznačným.

Pokud budeme verifikovat výroky druhým způsobem (vycházejícím z Kripkeho teorie vlastních jmen), nemůžeme z výroku v žádném případě vyčíst jednoznačnou verifikační metodu. K dispozici máme pouze obecný návod, podle něhož musíme blíže nespécifikovaným postupem nalézt nositele vlastního jména a pak se ptát, zda tento nositel má či nemá predikátem vyjádřenou vlastnost. Z věty *Sókratés neexistoval* tak nelze vyčíst jednoznačný způsob verifikace, protože ve jméně *Sókratés* není "zakódován" způsob, jak nalézt nositele tohoto jména. Protože existuje celá řada způsobů, jak Sókrata identifikovat, nemůžeme ztotožnit naši na konkrétní situaci závislou metodu se smyslem věty.

Z úvah, které jsme předložili v tomto paragrafu, vyplývá, že způsob verifikace existenčních výroků, jejichž subjektem je vlastní jméno, nelze redukovat na způsob verifikace existenčních výroků, jejichž subjektem je deskripce. Způsob verifikace výroku *Sókratés neexistoval* je tedy podstatně odlišný od způsobu verifikace výroku *Nejslavnější Platónův učitel neexistoval*. Jestliže je tedy nemožné redukovat verifikační metody, pak je zřejmé, že není možné ani redukovat vlastní jména na deskripce.

§6 Analýza singulárních existenčních výroků

Pokud se při analýze singulárních existenčních vět přikloníme k názorům, podle kterých je vlastní jméno pouhou zkratkou za deskripci (Russell) nebo svazek deskripcí (Wittgenstein, Searle), pak - jak vyplývá z předcházejících úvah - nemáme sice problémy s analýzou negativního existenčního výroku (jeho smysl můžeme ztotožnit se způsobem verifikace), ale teorie vlastního jména, která z tohoto pojetí vyplývá, se zdá být intuitivně nepřijatelná a vede k řadě nepřijatelných důsledků (viz výše Kripke).

Pokud se naopak přikloníme k Millově a Kripkeho teorii vlastních jmen, pak sice máme k dispozici teorii, která je intuitivně přijatelnější a nevede k nepřijatelným důsledkům jako teorie deskripční, ale na druhé straně máme obtíže při analyzování negativních existenčních výroků.

V předcházející kapitole jsem poukázal na skutečnost, že nemůžeme, pokud zastáváme Kripkeho teorii vlastních jmen, ztotožnit smysl singulárního existenčního výroku s pravdivostními podmínkami. To vyplývá z toho, že neexistuje jednoznačná metoda, jak najít nositele vlastního jména. Dospěli jsme pouze k jakémusi obecnému návodu, jak zjišťovat pravdivostní hodnotu singulárních existenčních výroků: Zjednodušeně řečeno zkoumáme pravost či nepravost vlastního jména. Toto zkoumání má však historický a nikoliv sémantický charakter.

Ukazuje se tedy, že stojíme-li na Kripkeho pozicích, nemůžeme způsob verifikace ztotožnit se smyslem negativního existenčního výroku. Stojíme tak nadále před problémem, jak analyzovat výroky typu *Homér neexistoval*. Obtížnost této analýzy je vysvětlitelná především dvěma skutečnostmi. Za prvé: Zkoumaná věta obsahuje problematický termín - vlastní jméno. Na základě předcházejících úvah lze říci, že se vlastní jména chovají, protože nemají smysl, podstatně jinak než ostatní termíny jazyka. Za druhé: Chování predikátu *existence* je rovněž ve srovnání s ostatními jazykovými termíny výjimečné. Nechme nyní problematiku vlastních jmen stranou a podívejme se na druhý okruh problémů, totiž na chování predikátu *existence*.

První zajímavá skutečnost je tato: Tvrdím-li např. větu *Homér neexistoval*, pak nemá, v případě, že je tento výrok pravdivý, smysl zjišťovat pravdivostní hodnoty vět, jejichž logickým subjektem je termín *Homér*. Nemá např. smysl zjišťovat, zda byl Homér básníkem, protože zde nikdo takový nebyl a není. Výrok *Homér existoval* je jinými slovy presupozicí²⁶ věty *Homér byl básník*. Nazvěme takovouto presupozici existenční. Domnívám se, že jsou to právě existenční presupozice, které jsou pro každý výrok fundamentální. To znamená: Výrok může mít celou řadu různých presupozic,²⁷ ale mezi těmito presupozicemi musíme vždy nalézt presupozici existenční, která je výjimečná tím, že není pouze presupozicí zkoumaného výroku, ale je i presupozicí ostatních presupozic. Budeme-li např. zkoumat větu *Václav přestal bít svou ženu*, pak vidíme, že tato věta má celou řadu presupozic: (1) *Václav někdy bil svou ženu*, (2) *Václav je nebo byl ženatý*, a konečně (3) *Václav existuje*. Na uvedeném příkladu je jasně vidět výjimečné postavení existenční presupozice (3). Tato totiž není pouze presupozicí zkoumaného výroku, ale i všech ostatních presupozic - (1) a (2). Lze tedy říct, že všechny singulární výroky přirozeného jazyka mají určité presupozice. Zajímavou výjimkou jsou, díky své fundamentální roli, singulární existenční výroky. Ty totiž žádné presupozice nemají, a mají tudíž za všech okolností pravdivostní hodnotu - nenalezeme presupozici výroku *Václav existuje*.

Druhou rovněž zajímavou skutečností je, že o všech věcech, které se vyskytují v tomto světě, mohu bez sebemenšího zaváhání vypovídat predikát *existence*, respektive o nich mohu říct, že jsou. Věci, které nás obklopují se tedy shodují v tom, že zcela jistě existují, liší se pak způsobem existence, tedy v tom, jak se jejich existence projevuje. Např. *Václav Havel je nebo existuje jako prezident*, *Václav Klaus je nebo existuje jako předseda vlády*. V tom **jako co existují** se tyto dvě osoby liší, v tom, **že jsou** se shodují. Existenci nelze proto považovat za běžnou vlastnost individua, protože díky běžným vlastnostem se individua liší (žádnou z běžných vlastností nelze vypovídat

o všech individuích). Existence individuí je tudíž nutným předpokladem toho, že jednotlivina vůbec nějaké skutečné vlastnosti má, že se tedy díky těmto vlastnostem určitým způsobem jeví.²⁸ Jinak řečeno je existence individuí neempirickým předpokladem toho, že se nějaké individuum určitým způsobem jeví, že tedy má empirické vlastnosti. Jestliže mluvíme o jednotlivých věcech a jestliže se nepohybujeme v oblasti mýtů a pohádek, jsme zavázáni uznat existenci jednotlivých věcí.²⁹

Souvislost mezi první a druhou skutečností je zřejmá. Všem prvkům univerza je společná existence. Chceme-li nyní o těchto prvcích hovořit, chceme-li tedy hovořit o reálném světě, musíme v rámci našeho hovoru vymezovat věci existující. To neznamená nic jiného než, že presupozicí každého singulárního výroku musí být pravdivý singulární existenční výrok. Nepravdivost existenční presupozice je známkou toho, že se pohybujeme v oblasti mýtů nebo pohádek. Pokud tedy v přirozeném jazyce mluvíme o jednotlivých věcech a pokud lze pronesené věty hodnotit jako pravdivé nebo nepravdivé, pak je jedním z ontologických závazků takového diskursu existence jednotlivin.³⁰

Zamysleme se nyní nad tím, jaký je na základě předcházejících rozborů rozdíl mezi běžným singulárním výrokiem a existenčním singulárním výrokiem. V běžných singulárních výrociích úspěšně (pravdivě) nebo neúspěšně (nepravdivě) vymezujeme singulárním termínem označený předmět, tedy o něčem mluvíme. V singulárních existenčních výrociích vyjadřujeme předpoklady tohoto vymezování - vyjadřujeme nejfundamentálnější presupozici. V kladných existenčních výrociích není tedy žádný předmět vymezován, ale je pouze do našeho diskursu zaveden.³¹ Kladný singulární existenční výrok tedy vyjadřuje, že jsme oprávněně do našeho jazyka zavedli určitý předmět - vyjadřuje předpoklady našeho diskursu o individuích. Ve výroku *Sókratés existoval*, tak paradoxně nemluvíme o Sókratovi, ale Sókrata pouze oprávněně nebo neoprávněně do našeho diskursu zavádíme. *Sókratés* je tedy pravé vlastní jméno a proto zde musí být i jeho nositel. Ve výroku *Sókratés neexistoval* opět nemluvíme o Sókratovi, opět Sókrata ani kladně ani záporně nevymezujeme, ale pouze konstatujeme, že zavedení Sókrata je neoprávněné a vlastní jméno *Sókratés* je falešné. Důsledkem této skutečnosti je, že věty, v nichž se termín *Sókratés* vyskytuje, nejsou ani pravdivé ani nepravdivé. Vlastní jméno *Sókratés* je tedy (jestliže je výrok *Sókratés neexistoval* pravdivý) falešné a tudíž zde není žádný nositel tohoto jména. Projev, v němž mluvíme o Sókratovi, může sice mít smysl - tzn. posluchač mu může rozumět, avšak věty, ze kterých se skládá, nemohou být pravdivé ani nepravdivé - jsou o ničem.

Snad právě proto má pro teologii zásadní význam důkaz boží existence. Ukáže-li se, že Bůh neexistuje nebo, že tato otázka nemá smysl, pak v teologii můžeme sice nalézt krásně znějící věty, ale tyto věty nemá smysl posuzovat z hlediska jejich pravdivostní hodnoty: Teologický diskurs by v tomto případě byl o ničem, byl by zjednodušeně řečeno vysvětlováním mýtu.

Nyní se můžeme vrátit zpět k problému negativních existenčních vět. Připomeňme nejprve, že Russellova analýza těchto vět ho vedla k formulaci deskripční teorie vlastních jmen. Tato teorie je na základě výše předložené analýzy neudržitelná. Vlastní jméno je třeba chápat jako jazykový předmět, který do přirozeného jazyka v okamžiku křtu uměle zavádíme. Jestliže je singulární existenční výrok pravdivý, pak je toto zavedení oprávněné, jestliže je nepravdivý, pak nikoliv. Ve větě *Romulus neexistoval*, tak nemluvíme o Romulovi, ale pouze vyjadřujeme skutečnost, že jakýkoliv diskurs o Romulovi patří do oblasti mýtu. A tak otázka, kterou jsme si položili v názvu tohoto článku, totiž *O čem mluvíme v negativních existenčních výročích* nemá žádný rozumný smysl. Výroky tohoto druhu (ať už pozitivní nebo negativní) nám nepřinášejí informaci v běžném slova smyslu, tedy informaci o něčem či o někom. Proč však takové výroky přirozený jazyk vůbec obsahuje? Proč vůbec formulujeme výrok jako *Romulus neexistoval*, když se v tomto výroku o Romulovi nic nedovídáme? Abychom pochopili smysluplnost těchto výroků podívejme se na příklad situace, v níž by bylo použití výroku zkoumaného druhu na místě. Představme si, že rodiče vyprávějí svým dětem onu slavnou pověst o založení Říma. Vyprávějí tedy především o Romulovi a Removi. Otázka, kterou můžou děti svým rodičům po ukončení vyprávění položit, zní: *Existovali Romulus a Remus?* Odpověď rozumných rodičů zní: *Neexistovali*. Co se děti dozvěděli nového? O Romulovi a Removi zřejmě zholo nic. Nicméně nyní děti vědí, že celé předcházející vyprávění je mýtického charakteru. Získali tedy informaci, která hodnotí určitý diskurs z hlediska jeho reálnosti. Rodiče poskytli svým dětem informaci o diskursu, tedy informaci, která má metajazykový charakter.

Jestliže si nyní připomeneme, že v §5 jsme rozlišili vlastní jména na pravá (mají nositele) a falešná (nemají nositele), pak vlastní jméno *Romulus* patří zcela jistě do kategorie jmen falešných. Běžné věty, v nichž se termín *Romulus* vyskytuje, mohou mít pravdivostní hodnotu jen tehdy, jestliže se v nich tento termín vyskytuje jako jazykový předmět.³² Jde o věty typu *“Romulus” má tři slabiky* apod. Presupozicí těchto výroků je totiž nepochybně pravdivý výrok *“Romulus” existuje*.

Na závěr se můžeme ptát, jakou formu vlastně mají singulární existenční

výroky. Tento nesnadný problém lze podle mého názoru vyřešit jen tak, že si opět uvědomíme, jaký je rozdíl mezi formou běžného singulárního výroku a formou výroku existenčního. Z gramatického hlediska mají oba výroky subjekt - predikátovou strukturu. Běžný singulární výrok má tuto strukturu i na úrovni logické. To zjednodušeně řečeno znamená, že označený předmět určitým způsobem vymezujeme. Formu věty *Sókratés je moudrý* lze v jazyce predikátové logiky vyjádřit $M(S)$. Abychom se mohli tímto způsobem vyjádřit, museli jsme mít k dispozici jazyk, který obsahuje predikátovou konstantu M , která označuje množinu moudrých individuí a individuovou konstantu S , která označuje Sókrata. Ontologickými závazky našeho jazyka jsou moudrá individua a Sókratés. V našem jazyce tak můžeme hovořit o moudrých individuích a o Sókratovi. Je si však třeba uvědomit, že o tom, jaké jsou ontologické závazky jazyka predikátové logiky v něm samém principiálně hovořit nelze. Výroky jako *Sókratés existoval* respektive *neexistoval* právě vypovídají o těchto ontologických závazcích a nelze je proto v jazyce predikátové logiky formulovat. Existence Sókrata je metaforicky řečeno “dána vyšší silou”, totiž tím, kdo vytváří jazyk a kdo do něj zavede termín, jehož významem je náš antický učenec. U singulárních existenčních výroků, jejichž subjektem je vlastní jméno, nemůžeme proto v rámci jazyka predikátové logiky mluvit o logické formě. Výroky jako *Homér neexistoval* jsou v tomto jazyce nevyjádřitelné, protože do něj nemůžeme zavést individuovou konstantu, která by neměla význam. Jinými slovy v jazyce predikátové logiky se na rozdíl od jazyka přirozeného vyskytují pouze pravá a nikoli falešná vlastní jména.

§7 Dva přístupy k jazyku

V předcházejícím paragrafu jsem předložil analýzu singulárních existenčních výroků. V rámci této analýzy jsem dospěl k závěrům, které se podstatně liší od závěrů vyvoditelných z Russellova pojetí singulárních termínů. Rozdíl mezi konkurenčními analýzami však není pouze v odlišných závěrech, ale má - podle mého mínění - hlubší kořeny. Zatímco Russell využívá technické prostředky symbolického jazyka logiky a pokouší se jimi ukázat “skutečnou” formu věty, je mnou předložená analýza poněkud jiného druhu. Pokouším se na základě úvah o přirozeném jazyce vyjádřit, co singulárními existenčními výroky myslíme. Neopírám se o technické prostředky symbolické logiky, ale o naše jazykové intuice - poslední instancí je přirozený jazyk. Russellova a předložená analýza se odlišují v přístupu k problémům jazyka a filosofie. O těchto dvou odlišných způsobech filosofování, které mají společné to, že se, i když vždy odlišným způsobem, obracejí k jazyku říká

Rorty:

Když se řekne "jazyková filosofie", mám na mysli názor, že filosofické problémy jsou problémy, které mohou být vyřešeny (nebo odstraněny) buď reformováním jazyka nebo tím, že se pokusíme pochopit víc o jazyce, který používáme.³³

Russellova analýza singulárních existenčních výroků je pokusem o objasnění filosofického problému reformováním přirozeného jazyka. Naopak analýza, kterou jsme předložili, vychází z druhé možnosti, jak přistupovat k filosofickým problémům. Přirozený jazyk a naše přirozené jazykové intuice jsou podle mého názoru jediným smysluplným základem při řešení problémů uvedeného druhu.

Přes uvedený rozdíl existuje i určitá podobnost mezi Russellovou a předloženou analýzou. Na základě obou analýz je totiž patrné, že singulární existenční výroky nelze chápat jako subjekt - predikátovou strukturu.

*Filosofický ústav AVČR
Jiřská 1
110 00 Praha 1
e – mail: Logica@mbox.cesnet.cz*

POZNÁMKY

¹ Za podnětné připomínky děkuji J. Peregrinovi, P. Kolářovi, T. Saxlové a P. Cmorejovi.

² Viz. [5], kniha I., kapitola II, §§ 1-5.

³ Viz. [1], 25-50.

⁴ Viz. [7], 479-493.

⁵ Viz. např. [9], svazek VI., s. 487-491.

⁶ K této problematice viz. [11].

⁷ Viz. [7].

⁸ Rozlišení na vlastní jména v logickém smyslu a na jména nevlastní nemá pro naše další úvahy podstatný význam. Pokud bychom se tohoto rozlišení chtěli přidržet, pak je třeba říci že se budeme zabývat především nevlastními jmény (Sókratés, Platón).

⁹ Předložená analýza do jisté míry zjednodušuje Russellovy názory na problematiku vlastních jmen. Účelem tohoto příspěvku však není přesná rekonstrukce vývoje Russellových názorů. Jde nám především o shrnutí těch jeho myšlenek, které měly v diskusi o vlastních jménech a deskriptcích nejzásadnější význam.

¹⁰ Viz. [2].

¹¹ Viz. [13], §79.

¹² Viz. [10], 166-173.

¹³ Viz. [2], 68-69.

¹⁴ Viz. [2], 91-92.

¹⁵ Viz. [2], 48.

¹⁶ Viz. [2], 48.

¹⁷ Ve vlastním jméně nemůže být "zakodována" žádná informace. Neexistují totiž jednoduché analytické výroky, jejichž subjektem by bylo vlastní jméno (kromě výroků formy $a=a$).

¹⁸ Viz. [2], 93.

¹⁹ Viz. [2], 96.

²⁰ Viz. např. [6], 60.

²¹ Možná námitka vychází ze skutečnosti, že tvar vlastních jmen je historicko kulturně podmíněn. V každém národním popřípadě společenském prostředí nacházíme jiná vlastní jména. Takže tvar jména *Přemysl Otakar III.* dává tušit, že jeho nositele nalezneme v českém národním prostředí, a to mezi členy českého panovnického rodu. Rozumný badatel by při hledání nositele tohoto vlastního jména začal právě zde. Je si však třeba uvědomit, že charakteristiky *Čech, člen panovnického rodu*, spojujeme s vlastním jménem pouze nahodile (i když je v uvedeném případě pravděpodobnost tohoto spojení značná).

²² Věta *Přemysl Otakar III. byl český panovník* má dobrý smysl pouze v případě, že *Přemysl Otakar III.* je termín, který má v češtině statut vlastního jména. Tato věta se proto podstatně liší od "věty" *Skindapsos je český panovník*, neboť výraz *skindapsos* je na první pohled pouze náhodný řetězec znaků. Lze dokonce tvrdit, že celek *Skindapsos je český panovník* nemá smysl. Vedle běžných výrazů se zde totiž vyskytuje výraz (*Skindapsos*), jehož jazykovou funkci rodilý mluvčí nechápe. Z této úvahy vyplývá, že k jazykovým znalostem pak mimo jiné patří i umění, které spočívá v rozpoznání vlastního jména od ostatních znaků. Věta *Skindapsos je český panovník* tak může mít dobrý smysl jen pro několik málo zasvěcenců, v jejichž okruhu je známo, že termín *Skindapsos* je vlastní jméno. Běžný mluvčí však této větě, na rozdíl od věty *Přemysl Otakar III. byl český panovník*, nerozumí.

²³ Podobné rozlišení nalezneme u Strawsona, když v [12] kritizuje Russellovu teorii deskripce. V rámci této kritiky provádí toto rozlišení: věty (*sentences*), užití vět (*uses of sentences*) a výroky (*statements*). Toto rozlišení vede Strawsona k tomu, že se na rozdíl od Russella domnívá, že věta *Současný francouzský král je holohlavý* nemá pravdivostní hodnotu a tudíž není výrokem.

²⁴ Pokud mluvíme o singulárních existenčních výrocích, mám vždy na mysli výroky, jejichž subjektem je vlastní jméno a predikátem existence nebo neexistence.

²⁵ Jasně a jednoznačně vymezená reference.

²⁶ Definiční presupozice nalezneme např. v [3], 93. Zní takto: Jestliže pro všechny možné světy w a časové okamžiky t platí, že pravdivost propozice Q ve w a t je nutnou podmínkou toho, aby propozice R nabývala ve w a t pravdivostní hodnoty (tj. nebyla ve w a t definovaná), propozice Q je presupozicí propozice R .

²⁷ V našich úvahách ponecháme stranou tzv. triviální presupozice, protože nehrají při zkoumání pravdivostních podmínek žádnou roli. Triviální presupozicí je totiž každý analytický výrok (vyhovuje Strawsonovu testu: Jestliže věta S_2 vyplývá jak z věty S_1 , tak z její negace, pak S_2 je presupozicí S_1).

²⁸ Na základě řečeného se zdá, že *existence* přesahuje kategorie běžných vlastností. Je zajímavé, že k podobným závěrům dospěl i Aristotelés a někteří scholastičtí autoři. Zmínění myslitelé však v tomto smyslu nehovořili o *existenci*, ale o jsoenu, které nazývali transcendentálním pojmem. Dalšími pojmy, které mají transcendentální charakter jsou kromě *jsoucná* pojmy *jedno, pravdivé a dobré*.

²⁹ Dalším problémem, který však v tomto textu ponecháme stranou, je, zda jsou individuální věci jediným ontologickým závazkem přirozeného jazyka. Někteří teoretikové se totiž domnívají, že je třeba ontologické závazky přirozeného jazyka rozšířit o existenci obecných věcí. Srovnej např.: [4].

³⁰ Připomeňme, že Carnap rozlišuje mezi vnitřní a vnější existenční otázkou. Zkoumané singulární existenční výroky odpovídají podle mého názoru na vnější otázku, která nemá logický, ale metafyzický charakter. Z českých autorů se této problematiky dotýká P. Materna, viz. [4].

³¹ Toto zavedení může být, jak vyplývá z předcházejících úvah, dvojího druhu - oprávněné a neoprávněné. Oprávněnost či neoprávněnost tohoto zavedení poznáme na základě zkoumání pravdivostní hodnoty singulárního existenčního výroku. Toto zkoumání spočívá v tom, že se ptáme, zda vlastní jméno je pravé nebo falešné. Jestliže je vlastní jméno pravé, je-li tedy singulární existenční výrok pravdivý, pak byly všechny podmínky křtu splněny a jazykový projev, ve kterém se pravé jméno vyskytuje, je svázán s realitou - můžeme jej posuzovat z hlediska pravdivostní hodnoty. Je-li naopak jméno falešné, pak podmínky křtu splněny nebyly a náš projev s realitou svázán není. Jeho věty sice mohou mít dobrý smysl, ale nemá cenu je posuzovat z hlediska pravdivostní hodnoty.

³² Máme před sebou dva druhy použití termínu *Romulus*. Je zajímavé zmínit, že první z nich nazývala scholastická tradice *suppositio personalis* a druhý *suppositio materialis*.

³³ Viz. [8], 3.

LITERATURA

- [1] FREGE, G. (1892): Über Sinn und Bedeutung. *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik* NF 100, 25-50.
- [2] KRIPKE, S., A. (1980): *Naming and Necessity*. Harvard University Press.
- [3] MATERNA, PALA, ZLATUŠKA (1989): *Logická analýza přirozeného jazyka*. Praha.
- [4] MATERNA, P. (1995): Existují abstraktní (ideální) entity? In: *Realismus ve vědě a filosofii*, Praha, 294-300.
- [5] MILL, J., S. (1843): *A System of Logic*. London, kniha I., kapitola II., §§ 1- 5.
- [6] QUINE, W., V., O. (1995): *From Stimulus to Science*. Cambridge, Massachusetts.
- [7] RUSSELL, B. (1905): On Denoting. In: *Mind* 14, 479-493.
- [8] RORTY, R. (1967): *The Linguistic Turn*. Chicago, The University of Chicago Press.
- [9] SEARLE, J. (1967): Proper Names and Descriptions. In: *Encyclopedia of Philosophy*, svazek VI., 487-491.
- [10] SEARLE, J. (1958): Proper Names. In: *Mind* 67, 166-173.
- [11] SOUSEDÍK, P. (1998): Mají vlastní jména smysl? In: *Filosofický časopis*, má vyjít v letošním roce.
- [12] STRAWSON, P., F. (1950): On Referring. In: *Mind*, 59, 269-286.
- [13] WITTGENSTEIN, L. (1953): *Philosophische Untersuchungen*. Oxford.